

MOIRET ÖDÖN KORAI SÍREMLÉKTERVEI

Szecessziós szobrászatunk egyik érdekes egyénisége Moiret Ödön (1883–1966), aki a gödöllői művészkolónia tágabb köréhez tartozott, igen sok síremléket készített.

Első budapesti kiállításán, 1906-ban többek közt portréi mellett egy mauzóleumtervvel keltett figyelmet, az „Illúziók szentélye” című művével. Ez a munkája, mely még valószínűleg brüsszeli tartózkodása idején született, amikor Charle Vanderstrappennél és Hermann Richiernél tanult az akadémián, a szecesszió lágy, ívelt vonalvezetésű francia–belga formavilágának az igézetében fogant.

Még ugyanabban az évben beiratkozott Bécsben Edmund Hellmer osztályába, azonban tanulmányait megbetegedése miatt meg kell szakítania. (1901/2-ben már töltött egy évet Bécsben, amikor az Akadémián Hans Bitterlich tanítványa volt.)

Az 1907-es esztendő fordulópontot jelentett az életében. Távoli rokona, Sidló Ferenc közvetítésével megismerkedett a gödöllői művészekkel, de elsősorban az ekkor Erdélyben élő Thoroczkai Wigand Edével kötött barátság nyitotta meg előtte a magyar szecessziós-szimbolizmushoz való kapcsolódás útját. Hosszú erdélyi utazást tett és valószínűleg ekkor, talán Thoroczkai biztatására tervezett – miként azt 1959-ben rövid német nyelvű önéletrajzában írta – síremlékterveket egy erdélyi márványbánya számára.

1907-ben házasodott meg, és felesége kíséretében olaszországi tanulmányutat tett. 1908 októbere és 1910 májusa között Edmund Hellmer mesteriskoláját látogatta Bécsben. 1910-ben telepedett vissza Budapestre, ahol 1919-ig élt családjával. 1919-ben Bécsbe költözött, ahol 1966-ig, haláláig élt, de kapcsolatai Magyarországgal még a két világháború közötti korszakban is intenzívek maradtak.

Moiret Ödön most bemutatásra kerülő síremléktervei a művész visszaemlékezései szerint 1907-ben készültek. Közlebbi adalékot keletkezésük körülményeiről nem tudunk. A tervek a művész özvegyének birtokában vannak Bécsben. A síremléktervek stílusuk alapján három csoportba oszthatók.

I. Építészeti jellegű síremlékek, szobrászati dísz nélkül.

II. Obeliszk, ill. sztélé formájú síremlékek geometrikus díszítéssel, mozaik, kerámia berakással.

III. Sztélé-típusú síremlékek, melyeken már jelentős szerepe van a szobrászati dísznek.

Az első csoporthoz nyolc fennmaradt lap tartozik, melyek technikájukban is élesen elkülönülnek a többi tervtől; eltérő nagyságú, de nagyméretű papírra, puha ceruzával

rajzolta őket a mester, négyükön magyar nyelvű magyarázó szöveg van, négy másikon nincs írás.

A magyarázó írás nélküli négy lap közül három azonos elgondolásból született; a mester a középen növénnel befuttatott sírt szabályos kocka alakú építménybe foglalja, melynek tere egy, ill. több oldalról nyújtott. Az első¹ terven egy-egy négyzetes hasáb alakú kőtömbre emelt tömör fal határolja a sírhalmot, melyhez lábtól egy lépcsőfok vezet. Az ettől bal kézre eső falat négyszögletes ablaknyílás töri át, melyből zöld növény indái (vadrózsák?) omlanak alá. A sírfelirat egy sávban fut körbe a falak belső pereme alatt. A másik tervben a kocka-tér éleit vastag, négyzet keresztmetszetű hasábok képezik. A 2. számú terven a kocka felső éleit alkotó kőgerenda körbefut – minden oldalon körülhatárolva így a teret – három oldalról a „kocka” magasságának kétharmadáig fal tölti ki a négyzetes hasábok közeit. A fal tetejére cserepeket rajzolt a művész, melyekből kacskaringós indák omlanak le. A két hátsó pillér belső éleit lemetszette és azok lépcsőzetes profilokkal vezetnek a hátsó feliratos falhoz. A 3. számú terven (72. kép) csak három oldal tetejét kötik össze gerendák, a kis tér bejárati oldalán a pillérek köze nincs átfedve. Ezen a lapon is falak kerítik a sír terét és a párkányon cserepes növények díszlenek. A 4. felirat, ill. szöveg nélküli terv szintén elemi geometriai formákból épül fel, négyzetes hasábokból és téglányokból, de nem foglal magába zárt teret. A fejrészt a két vastag, négyzetes oszlopra helyezett, lapos háromszög záródású gerenda alkotja, az oszlopok között alacsonyabb, keskenyebb fal húzódik. A lámpások és virágtartók a fal és a gerenda közötti ablakszerű nyílásban vannak. A szabadon hagyott sírhant két oldalán a sír teljes hosszában négyzetes hasábok vannak, melyeken két rövidebb, vastag fal keretezi a sírt, amelyhez egy lépcsőfok vezet.

A következő négy különböző méretű lapra rajzolt négy síremlékterven az elmosódott sírfeliratokból ugyanaz a név betűzhető ki: Harkányi Ede neve, aki 1879-ben született. Valószínűleg megrendelésre készültek ezek a tervváltozatok, de hogy valamelyikük megvalósult-e, azt ma még nem lehet megállapítani.

Mind a négy síremlék a szabadon álló kőszarkofág antik eredetű típusára vezethető vissza. Két terv számozott (6, 7), kettőn nincs sorszám. A hatos számú rajzon kőlapokból álló, téglány formájú talapzaton egy keskenyebb, rövidebb és alacsonyabb, második téglány van, ezen nyugszik az ez utóbbinál valamivel nagyobb alaprajzú, monolit szarkofág, melyet sátozott emlékeztető lépcsőzetes kiképzésű súlyos fedél koronáz. A felirat a fedél alsó peremén fut körbe.²

A hetes sorszámú terv az egyik legegyszerűbb. A vékony peremű alacsony lábazaton egy monumentális tömbben emelkedik a téglány alakú síremlék, melyet csiszolt kőlapok burkolnak. Az egyenes záródású tető négy sarkából négy kocka alakú idom van kimetszve. A rajzon ebből a négy sarokból egy-egy borostyánfüzér hull alá. A síremlék minden egyéb díszét a közvetlenül a fedőlap pereme alatt körbefutó felirat képezi.³

A számozatlan tervek egyikén a tagolatlan tömböt alkotó szarkofág alapzata már oldottabb szerkezetű. (73. kép) A két hosszanti oldalon kiszögellő alacsony, geometrikus idomok (háromszögek, trapezoidok, melyek a síremlék lábazatát képezik) középső része virágtartó, melyből kétoldalt rózsabokor fut fel a szarkofágra. Az alsó talapzat és a szarkofág tömbje között – amennyire ez a rajzból megítélhető – lazán rakott kocka sáv lazítja fel a síremlék zárt szerkezetét. Az alsó tömb virágtartó mögötti beszögellés is bonyolítja az építmény összhatását.⁴

Moiret Ödön utolsó, ebbe a csoportba tartozó tervére is a központi tömb bonyolult tagolása jellemző. A magas sztélé a sír hosszanti tengelyében fut végig, a keskeny oldalán van a felirat. Kétoldalt felfelé enyhén keskenyedő tömbök simulnak hozzá hármastagolással, melyből a középső szakasz felső záródása apró, lépcsőzetes kiképzéssel illeszkedik a sztélé tömbjéhez. Ennek oldalnézetből lapos háromszöget mutató oromzatát bronzból készült babérkoszorú díszíti, melynek levelei kétoldalt hosszan leomló fűzért alkotnak.⁵

Mind a nyolc síremléktervet nem annyira a szobrászi, mint inkább az építészeti megfogalmazás jellemzi, erős monumentalitás iránti érzék, a szigorú, tiszta geometrikus formák és a burjánzó növényzet ellentétéből születő sajátos hangulatteremtő erő. A legsikerültebbek a feladatot a legegyszerűbb elemekkel megoldó tervek, melyek a síremléképítészettől több évezredes hagyományaira támaszkodnak.

A Moiret-síremléktervek második és harmadik csoportja már a feladat építészeti fel-fogásától való eltávolodás két különböző fokát jelzi. Ezek a tervek valószínűleg egy igen hiányosan megmaradt, egyidőben keletkezett tervsorozathoz tartozhattak és két részre bontásuk tipológiai különbségeken alapul, nem jelent lényeges stílári eltérést. Az ún. második csoportba tartozó obeliszk, ill. sztélé formájú síremlékek tervei különböző méretű és anyagú papírokon maradtak fenn. Közös jellemzőjük, hogy a ceruzavázlatokat vékonyan tollal húzta át a mester (néhányikükön fedőfehéret, sőt aranyfestéket is használt).

Ezek a rajzok az önálló értékű grafikai mű igényével lépnek fel. Így a keskeny, oszlopszerű sztéléket olyan lendületes és precíz vonallal keretezi körül a művész, mely első pillantásra egy-egy síremlék szerves részét alkotó elemnek tűnik s csak alaposabb megfigyelés során jön rá a szemlélő, hogy a művész elég nehezen megfejtendő, erősen stilizált szignóját „lógatja be” vele a térbe. A lendületes vonal egyúttal keretet is ad a kompozíciónak. (74. kép)

A különálló lapok némelyike újra felbukkan annak a síremléktervet tartalmazó hiányos mappának a töredékes lapjain, melyekből a ma meglévő legmagasabb sorszám-mal jelzett a tizenkettes. A megmaradt négy négyzet alakú lap feliratai német nyelvűek és a síremléktervek anyagát, méreteit jelölik, esetenként többféle megoldást kínálva, pl. bronz vagy kerámia domborművet stb. A sötét papírt négyzet és téglalap alakú mezőkre osztotta a mester és ezekben a mezőkbe ragasztotta a finom hártypapírra, tollal átmásolt terveket, ill. a sötétké papírra színes ceruzával vagy fedőfehérral felvázolt részleteket. (Egy lapon több eltérő terv is szerepel.)

A II. tipológiai csoportot alkotó tollrajzok közül kettő nem illeszthető vissza a mappába. Az egyik (75. kép) széles téglány alakú vaskos lábazon álló hasáb, melyet bronz sisak koronáz. Ez utóbbit elől nézetben két szögletes vonalvezetésű csigában végződő pánt rögzít a kőből faragott hasábhöz. A lábhoz és az oszlop lépcsőzetesen mélyülő fordított csonka gúla formában illeszkedik egymáshoz, és minden egyes szakasz két oldalát négyzetek díszítik. A sírfeliratot hordozó bronztábla a lábhoz és a hasáb találkozásának legmélyebb szakaszán „ül”. A síremlék komolyságát oldja a négyzetek dekoratív ritmusa, és a háttér stilizált rózsabokrával, az előtér szeszélyesen ágaskodó fűcsomóival a rajz a játékosság benyomását kelti: a kompozíció egészében arabeszkké válik, a sír jelzése teljesen el is marad. Hasonlóan háttérbe szorítja a síremlék jelleget, azaz emlékművé módosítja az obeliszk reminiscenciákat őrző tervet a dekoráció. Négyzetű

talapzaton (melyet elől mozaikberakás díszít) emelkedik a felfelé keskenyedő csonka oszlop, melyet egy három karral fölérősített fémsisak koronáz. Az oszlop teteje és a fémsisak közötti térben (a rajz szerint) dús növényzet díszít. Az oszlopon felirat, felette a dombormű felső szegélyén a talapzatával azonos mintájú mozaik berakás.

Az első síremlékcsoport építészeti monumentalitását ezeken a terveken a részletek finom megmunkálása, a különböző anyagok felhasználása és a polikrómiához való vonzódás, a dekorativitásra való törekvés váltotta fel.

A mappa lapjain a mozaikberakásos obeliszkok és sztélék mellett szerephez jutnak a domborművek is. Az egyes sorszámú lapon egy álló téglalap alakú, keskeny, magas köttömbből erőteljes, de igen rövid szárú latin keresztet alakít a mester. (76. kép) A téglalap alakú reliefen lehorgasztott fejű, összekulcsolt kezű angyal félalakja látszik. A német nyelvű felirat szerint bronzból képzelte el a domborművet a szobrász, de ugyanezen a lapon hasonló megoldású síremlékeken a kerámia használatát is elképzelhetőnek tartja.

A következő lap családi síremléktervén egy fal előtt magasodó trapéz záródású sztélé tömbje uralkodik, melyen széttárt karú, térdeplő szárnyas angyal van kifaragva. A kis-méretű fekete-fehér négyzetek sávjai dekorativitást és mozgalmasságot visznek az egyébként nyugodt, méltóságos formákra.⁶

A hármas számmal jelzett mappalap 7. számú síremléke magas, karcú arányos sztélé, melyhez kilenc lépcsőfok vezet fel az előtte levő előreugró négyszögű tömb két oldalán. A sztélé közepén a keskeny reliefbe lehorgasztott fejű, összekulcsolt kezű nőalakot komponált a mester, aki mintha a keskeny nyílás mögé lenne zárva, kétoldalt elvágja sziluettjét a relief kerete. A felirat szerint⁷ itt is eltérő anyagok között (kő, bronz, kerámia) választhatott a megrendelő. A tervrajzon fontos szerepet kap (fokozza a dekoratív összehatást) a nemes egyszerűségű síremlék két oldalára helyezett díszes edényben álló két rózsabokor. Töredezett, szögletes, finoman remegő vonalvezetésük jellegzetesen írja át a szecesszió formanyelvére a lombok sziluettjét és életet visz a síremlék köré, mely nélkülük talán túl keménynek, ridegnek hatna.

Moiret Ödön mappája nincs datálva, de a rajzokon levő stilizált szignók és a stílus egyértelműen az életmű korai szakaszába sorolja e síremlékterveket is. A német nyelvű felirat arra vall, hogy esetleg a hosszabb bécsi tartózkodás idején 1908–10 táján születtek meg ezek az ideáltervek, német ajkú megrendelőréteg számára, saját mintaalbumként. Hogy nem konkrét megrendelésre, egyéni megbízásra készítette őket, az a feliratokból is kitűnik (a többféle anyag alternatívaként való ajánlása). Az egyes formai elemek az apró fekete-fehér kockák, mozaikok díszítő elemként való alkalmazása bécsi hatásra vall. 1907-től már nem találjuk nyomát síremlékein a korai belga formavilágot folytató szecesszióknak, melyet az „Illúziók szentélye” képviselt. Az 1907-es tervek Lajta Béla síremlékeinek szigorú geometrikus tömbökből összerótt világát idézik, de nem veszik át azok ornamentikáját. A mappában őrzött feltehetőleg későbbi tervek csoportja pedig egy oldottabb, de még mindig geometrikus fogantatású formanyelvet képviselnek, melyben a mértékletesen alkalmazott ornamentika, továbbá a szobrászati rész kap egyre nagyobb szerepet.

Moiret Ödön itt nem tárgyalt későbbi síremléktervei már teljesen a szobrászat jegyében születtek.

JEGYZETEK

1. A nyolclapos, ceruzával rajzolt „sorozat” szükség számait a könnyebb kezelhetőség kedvéért adtuk, kivétel a 6. és 7. számmal jelzett lap, mely a művész eredeti jelölése.
2. A 6-os számú lapon szereplő felirat: „Tető sarkophag monolitból. A felirat körbefutó. Alul borostyán. Magasság 1.80 M.”
3. A 7-es számú lapon szereplő felirat: „Kőlapokból összeépített emlék borostyánnal fent és felirattal. Magasság: 1.60, szélesség: 98, hosszúság: 1,89 M. Felülete cca 6,5 m. Belseje téglá.”
4. A rajz felirata: „Sírkő körülfutó felirattal. A kétoldalról összefutó vadrózsa felette. Magasság 1,80 M.”
5. A rajz felirata: „Síremlék masszív csiszolatlan mészkőből babér koszorúval. Magasság 1,60 M.”
6. A rajz német felirata: „Grösse: 200 x 350 oder 300 x 540. Einfaches oder Familiengrab mit Relief und Intarsien Schmuck.”
7. A rajz felirata: „Einfaches Grabdenkmal. Grösse 70 x 250 mit Relief und Intarsien aus Stein (Bronze) Ker.”

